

KREATYWNOŚĆ I WYOBRAŹNIA W EDUKACJI SZKOLNEJ JAKO FUNDAMENT TWÓRCZEGO UCZENIA SIĘ

CREATIVITY AND IMAGINATION IN SCHOOL EDUCATION AS THE FOUNDATION OF CREATIVE LEARNING

Katarzyna Nosek-Kozłowska^{A,B,D,E,F}

Institute of Pedagogical Sciences, Faculty of Social Sciences, University of Warmia and Mazury in Olsztyn,
Poland

Instytut Nauk Pedagogicznych, Wydział Nauk Społecznych, Uniwersytet Warmińsko-Mazurski w Olsztynie,
Polska

Nosek-Kozłowska, K. (2026). Creativity and imagination in school education as the foundation of creative learning / Kreatywność i wyobraźnia w edukacji szkolnej jako fundament twórczego uczenia się. *Social Dissertations / Rozprawy Społeczne*, 20(1), 182-193. <https://doi.org/10.29316/rs/225019>

Authors' contribution /
Wkład autorów:

- A. Study design /
Zaplanowanie badań
- B. Data collection /
Zebranie danych
- C. Data analysis /
Dane – analiza
i statystyki
- D. Data interpretation /
Interpretacja danych
- E. Preparation of manu-
script /
Przygotowanie artykułu
- F. Literature analysis /
Wyszukiwanie i analiza
literatury
- G. Funds collection /
Zebranie funduszy

Tables / Tabele: 0
Figures / Ryciny: 0
References / Literatura: 36
Submitted / Otrzymano:
2026-05-18
Accepted / Zaakceptowano:
2026-06-24

Abstract: The aim of the article is to demonstrate the significance of imagination as an important component of contemporary education and to indicate its role in developing creativity, reflectiveness, and active learning.

Materials and methods: The article employs a literature review method based on studies in pedagogy, psychology, and didactics. The theoretical reflection includes an analysis of the relationship between imagination and creativity, the role of narrative thinking in the learning process, and the importance of imagination in constructing knowledge and understanding reality. Particular attention is given to the use of storytelling, metaphor, and scenario-based activities as educational tools supporting content interpretation, reflection, and student engagement in the educational process.

Results: The analysis demonstrated that imagination plays an important role in cognitive and creative processes by supporting the interpretation of experiences, the development of creativity, and students' active participation in education. Narrative, metaphor, and creative activities foster deeper understanding of content, strengthen motivation for learning, and develop reflective and communicative competences.

Conclusions: Marginalizing imagination in school practice limits students' opportunities for creative and reflective functioning. The conscious use of narrative, metaphor, and creative activities may enhance the effectiveness of the educational process and support the development of competences necessary in the contemporary world.

Keywords: imagination, creativity, education, learning process, metaphor, didactics, creativity, teacher

Streszczenie: Celem artykułu jest ukazanie znaczenia wyobraźni jako istotnego komponentu współczesnej edukacji oraz wskazanie jej roli w rozwijaniu kreatywności, refleksyjności i aktywnego uczenia się.

Materiał i metody: W artykule zastosowano metodę analizy literatury przedmiotu z zakresu pedagogiki, psychologii i dydaktyki. Namysł teoretyczny obejmuje analizę zależności

Adres korespondencyjny: Katarzyna Nosek-Kozłowska, Instytut Nauk Pedagogicznych, Wydział Nauk Społecznych, Uniwersytet Warmińsko-Mazurski w Olsztynie, ul. Żołnierska 14, 10-561 Olsztyn, Polska; email: katarzyna.nosek@onet.eu ORCID: 0000-0001-6435-1545
Copyright: © 2026 Katarzyna Nosek-Kozłowska

This is an Open Access article distributed under the terms of the Creative Commons Attribution-NonCommercial-ShareAlike 4.0 International (CC BY-NC-SA 4.0).

między wyobraźnią a kreatywnością, znaczenie myślenia narracyjnego w procesie uczenia się oraz rolę wyobraźni w konstruowaniu wiedzy i rozumieniu rzeczywistości. Szczególną uwagę poświęcono wykorzystaniu opowieści, metafor i scenariuszy jako narzędzi dydaktycznych wspierających interpretację treści, refleksję oraz zaangażowanie uczniów.

Wyniki: Analiza wykazała, że wyobrażenia pełni istotną funkcję w procesach poznawczych i twórczych, wspierając interpretację doświadczeń, rozwój kreatywności oraz aktywne uczestnictwo uczniów w edukacji. Narracja, metafora i działania kreatywne sprzyjają pogłębianiu rozumienia treści, wzmacniają motywację do uczenia się oraz rozwijają kompetencje refleksyjne i komunikacyjne.

Wnioski: Marginalizowanie wyobraźni w praktyce szkolnej ogranicza możliwości twórczego i refleksyjnego funkcjonowania uczniów. Świadome wykorzystywanie narracji, metafor i działań kreatywnych może zwiększać efektywność procesu edukacyjnego oraz wspierać rozwój kompetencji niezbędnych we współczesnym świecie.

Słowa kluczowe: wyobrażenia, kreatywność, edukacja, proces uczenia się, metafora, dydaktyka, twórczość, nauczyciel

Wprowadzenie

We współczesnym dyskursie edukacyjnym coraz większą uwagę poświęca się kreatywności, uznawanej za jedną z najważniejszych kompetencji XXI wieku. Jej znaczenie podkreślają zarówno nauczyciele i specjaliści, jak i organizacje pozarządowe, wskazując, że kreatywność może stanowić źródło wartości edukacyjnych, społecznych oraz ekonomicznych (Grabowska, 2024). Pomimo coraz większego zainteresowania tym zagadnieniem, kreatywność wciąż jest pojęciem niejednoznacznym i trudnym do precyzyjnego określenia (Kożuh, 2021). Najczęściej definiuje się ją jako proces polegający na twórczym przekształcaniu istniejących rozwiązań lub generowaniu nowych, oryginalnych pomysłów. Istotą kreatywności jest poszukiwanie odpowiedzi na problemy dotyczące zarówno przeszłości i teraźniejszości, jak i przyszłych wyzwań, przy jednoczesnym wykorzystaniu pomysłowości oraz nieszablonowego myślenia (Nosek-Kozłowska, 2022). W literaturze przedmiotu szczególną uwagę zwraca się na znaczenie myślenia rozbieżnego i innowacyjnego, które wiąże się ze zdolnością tworzenia nowych pojęć oraz dostrzegania nietypowych zależności między nimi. Kreatywność zakłada umiejętność czasowego wyjścia poza obowiązujące schematy, normy i utrwalone sposoby myślenia w celu poszukiwania oryginalnych rozwiązań. W tym ujęciu kreatywność stanowi nie tylko określoną metodę działania, ale również sposób postrzegania i interpretowania rzeczywistości (Lamri, 2020). Osoby kreatywne wyróżniają się umiejętnością traktowania porażki jako naturalnego elementu procesu uczenia się oraz okazji do modyfikowania dotychczasowych sposobów działania. Postawa ta wynika z uważnej obserwacji otaczającej rzeczywistości oraz gotowości do refleksji nad własnymi doświadczeniami. Podobnie jak w przypadku myślenia krytycznego, również kreatywność opiera się na wrażliwości i empatii, ponieważ działalność twórcza wiąże się z próbą nadawania znaczeń temu, co wcześniej nie istniało w gotowej formie. Z tego względu kreatywność uznawana jest za jeden z kluczowych czynników sprzyjających rozwojowi odkryć naukowych, innowacji artystycznych, nowych produktów oraz miejsc pracy, wpływających na rozwój społeczny i gospodarczy (Lamri, 2020). Jak podkreśla Tatiana Rongińska (2019, s. 15-27), umysł kreatywny charakteryzuje się zdolnością wieloaspektowego odbierania i przetwarzania informacji, co pozwala jednostce przekraczać obowiązujące schematy i normy, pokonywać trudności rozwojowe oraz budować własną, indywidualną ścieżkę rozwoju twórczego. Dzięki kreatywności rozwój człowieka staje się procesem otwartym, niezdeterminowanym ani przez biologiczne instynkty, ani przez zaplanowane, manipulacyjne oddziaływania bodźców zewnętrznych (Rongińska, 2019, s. 25).

Współczesne warunki życia i edukacji w znaczący sposób wpływają na rozwój kreatywności oraz wyobraźni dzieci i młodzieży. Dynamicznie zmieniająca się rzeczywistość, rozwój technologii oraz łatwy dostęp do informacji sprawiają, że młody człowiek funkcjonuje dziś w świecie wymagającym ciągłego przekraczania granic poznania, uczenia się i działania. Narzędzia cyfrowe, media oraz nowoczesne formy komunikacji nie tylko zmieniają sposób zdobywania wiedzy, ale również kształtują nowe sposoby myślenia, budowania relacji społecznych i wyrażania siebie. Współczesne dziecko od najmłodszych lat rozwija kompetencje, które jeszcze niedawno nie były konieczne w codziennym funkcjonowaniu. Musi ono nieustannie adaptować się do nowych sytuacji, samodzielnie wyszukiwać informacje, analizować je i twórczo wykorzystywać. W efekcie kreatywność staje się jedną z kluczowych kompetencji współczesnego człowieka. To właśnie dzięki niej dziecko potrafi tworzyć nowe rozwiązania, rozwijać własne pomysły i aktywnie wpływać na otaczającą je rzeczywistość (Szuścik, Raszka, 2019, s. 7). Istotną rolę w tym procesie odgrywa wyobraźnia, która umożliwia przekraczanie dotychczasowych schematów myślenia i działania. W toku rozwoju dziecko naturalnie odkrywa świat, eksperymentuje, zadaje pytania i poszukuje nowych możliwości działania. Każde doświadczenie staje się przestrzenią do twórczego poznawania rzeczywistości. Można więc uznać, że dziecko z natury jest innowatorem – poprzez zabawę, odkrywanie i doświadczanie nieustannie rozwija własny potencjał poznawczy oraz twórczy. Zmieniająca się rzeczywistość stawia również nowe wyzwania przed szkołą i nauczycielem. Współczesny uczeń często posiada dużą swobodę w korzystaniu z nowych technologii oraz dostęp do wiedzy, co wymaga od nauczyciela otwartości, elastyczności i gotowości do ciągłego uczenia się. Edukacja nie może dziś ograniczać się wyłącznie do przekazywania informacji, lecz powinna wspierać rozwój kreatywności, wyobraźni i samodzielnego myślenia. Zarówno nauczyciel, jak i uczeń stają się uczestnikami procesu twórczego poszukiwania nowych rozwiązań i sposobów rozumienia świata (Szuścik, Raszka, 2019, s. 7).

Wspieranie kreatywności i wyobraźni dzieci oraz młodzieży jest obecnie jednym z najważniejszych zadań edukacji. To właśnie te kompetencje pozwalają młodym ludziom odnaleźć się w dynamicznie zmieniającym się świecie, budować własną tożsamość oraz świadomie kształtować przyszłość (Grabowska, 2024). Szkoła stanowi doskonałe miejsce na rozwijanie kreatywności u uczniów, ponieważ oferuje możliwości stymulacji umysłu, z którymi uczeń nie mógłby zetknąć się w innych sytuacjach (Fazlagić, 2020). Celem niniejszego artykułu jest ukazanie znaczenia wyobraźni w procesie edukacyjnym oraz analiza jej związku z kreatywnością, myśleniem narracyjnym i procesami poznawczymi uczniów. Szczególna uwaga została poświęcona roli opowieści, metafory i scenariusza jako narzędzi dydaktycznych wspierających rozumienie, refleksję oraz aktywne zaangażowanie w proces uczenia się. Celem opracowania jest także zwrócenie uwagi na potrzebę przywrócenia wyobraźni istotnego miejsca we współczesnej praktyce edukacyjnej.

Materiał i metody

Artykuł ma charakter teoretyczno-analityczny i opiera się na analizie literatury przedmiotu dotyczącej wyobraźni oraz jej znaczenia w procesie edukacyjnym i rozwoju kreatywności. Celem opracowania jest uporządkowanie najważniejszych ujęć teoretycznych związanych z wyobraźnią, wskazanie jej funkcji poznawczych, pedagogicznych i społecznych oraz ukazanie roli, jaką odgrywa we współczesnej edukacji. Procedura analizy obejmowała następujące etapy:

- dobór publikacji naukowych z zakresu pedagogiki, psychologii, filozofii oraz nauk o kulturze, podejmujących problematykę wyobraźni, twórczości i kreatywności;
- analizę treści wybranych opracowań pod kątem definicji, funkcji i znaczenia wyobraźni w rozwoju jednostki;
- identyfikację głównych obszarów tematycznych i kierunków interpretacyjnych obecnych w literaturze;
- syntezę wyników analizy oraz sformułowanie wniosków dotyczących roli wyobraźni w edukacji i rozwijaniu kreatywności.

Szczególną uwagę poświęcono publikacjom dotyczącym rozwijania wyobraźni w praktyce dydaktycznej oraz jej znaczenia w kształtowaniu postaw twórczych i kompetencji przyszłości. Wyodrębnienie głównych kategorii analitycznych miało charakter manualny i zostało przeprowadzone na podstawie analizy treści zgromadzonej literatury. Przyjęte podejście umożliwiło syntetyczne ujęcie współczesnych kierunków refleksji nad wyobraźnią, identyfikację wspólnych obszarów interpretacyjnych oraz wskazanie potencjału wyobraźni jako jednego z kluczowych zasobów wspierających rozwój jednostki i współtworzenie rzeczywistości społecznej.

Kreatywność i jej rola we współczesnej edukacji

Pojęcie kreatywności obecne jest niemal we wszystkich obszarach życia człowieka i coraz wyraźniej staje się integralnym elementem codziennej praktyki edukacyjnej (Nosek-Kozłowska, 2022). Zasadne staje się zatem uwzględnianie jego wielowymiarowej i interdyscyplinarnej natury. Etymologicznie termin ten wywodzi się z łacińskiego *creatus*, oznaczającego „urosnąć”, „powstać” (Runco, 2007, s. 3), co podkreśla procesualny i rozwojowy charakter kreatywności. Michał Stasiakiewicz (2002) ujmuje kreatywność jako specyficzny styl psychologicznego funkcjonowania człowieka, który cechuje się określonymi właściwościami procesów poznawczych, takimi jak otwartość, ciekawość poznawcza, tolerancja wobec wieloznaczności oraz silna motywacja wewnętrzna. Czynniki te tworzą względnie trwałą zdolność jednostki do generowania nowych idei oraz poszukiwania oryginalnych rozwiązań (Stasiakiewicz, 2002). Próbę uporządkowania rozumienia kreatywności podjął Krzysztof J. Szmidt (2010), wskazując, że jest ona nazwą dla cech charakteru i postaw człowieka zdolnego do generowania nowych i wartościowych pomysłów, idei oraz rozwiązań. Cechy te przypisuje się ludziom, a nie wytworom czy instytucjom (Szmidt, 2010). Istotą kreatywności pozostaje pomysłowość, określana we współczesnej psychologii twórczości mianem ideacji, rozumianej jako zdolność do tworzenia wielu rozwiązań problemów otwartych. Zdolność ta może ujawniać się w różnych obszarach aktywności lub szczególnie intensywnie w jednej wybranej dziedzinie (Szmidt, 2010). Z kolei Urszula Kąkol i in. (2015) definiują kreatywność jako umiejętność zastosowania posiadanych doświadczeń i znanych idei w nowy sposób. Badacze podkreślają, że choć kreatywność pozostaje związana z inteligencją, nie można utożsamiać tych pojęć. Procesy twórcze opierają się bowiem na odmiennym sposobie przetwarzania i organizowania reprezentacji umysłowych, a sama kreatywność stanowi cechę człowieka aktywnie poszukującego nowych i niestandardowych rozwiązań.

W refleksji nad edukacją XXI wieku, jak ukazano powyżej, kreatywność zajmuje szczególne miejsce i coraz częściej uznawana jest za jedną z najważniejszych kompetencji współczesnego człowieka. Analiza literatury przedmiotu wskazuje jednak, że nie funkcjonuje ona w oderwaniu od innych procesów psychicznych, lecz wyrasta z bardziej podstawowej zdolności, jaką jest wyobraźnia.

To właśnie wyobraźnia stanowi fundament twórczego myślenia oraz uczenia się rozumianego jako aktywny proces nadawania znaczeń i interpretowania rzeczywistości. W kontekście edukacji szczególnego znaczenia nabiera kreatywność nauczyciela, postrzegana nie tylko jako kompetencja zawodowa, ale również jako istotny element osobowości wpływający na sposób pracy dydaktycznej i relacje z uczniami (Nosek-Kozłowska, 2022). Współczesna definicja nauczyciela, przyjęta przez OECD, odnosi się do osób bezpośrednio prowadzących proces kształcenia uczniów (OECD, 2014). Małgorzata Kabat ujmuje kreatywność nauczyciela jako dynamiczny zespół cech osobowościowych, umożliwiających przekraczanie dotychczasowych możliwości oraz rozwój myślenia dywergencyjnego. Proces ten wzbogaca doświadczenie i wiedzę nauczyciela, sprzyja zaciekawieniu, poszukiwaniu treści oraz odkrywaniu nowych sposobów rozwiązywania problemów dydaktycznych (Kabat, 2013). Każda aktywność nauczyciela, w tym również aktywność twórcza, przebiega w określonych warunkach społecznych, instytucjonalnych i kulturowych, które wpływają na jej przebieg i rezultaty (Schulz, 1990). Próby opisu sylwetki kreatywnego nauczyciela podejmował m.in. John W. Gardner (1964), wskazując na wspólne cechy umysłu i osobowości osób twórczych, takie jak otwartość, niezależność, gotowość do podejmowania ryzyka, elastyczność poznawcza oraz zdolność dostrzegania ładu w pozornie chaotycznym materiale. Do cech tych należą również ciekawość poznawcza, satysfakcja z działania, krytyczne i niezależne myślenie, ambicja, wrażliwość oraz silna motywacja wewnętrzna (Kozielecki, 1976). Gary A. Steiner (1965) przedstawił cechy kreatywnej osobowości w ujęciu kontrastowym, zestawiając je z charakterystyką osób nie-twórczych. Zwrócił uwagę na takie właściwości, jak poczucie odrębności, dystans wobec autorytetu, impulsywność, otwartość umysłu oraz tolerancję współistnienia cech pozornie sprzecznych. W perspektywie edukacyjnej pozwala to postrzegać kreatywność nauczyciela jako kluczowy czynnik budowania środowiska sprzyjającego rozwojowi wyobraźni uczniów, stanowiącej fundament ich późniejszej aktywności twórczej.

Kreatywność najczęściej opisywana jest jako proces oryginalnego przekształcania istniejących treści lub tworzenia nowych rozwiązań, obejmujący myślenie rozbieżne, innowacyjne oraz zdolność do wychodzenia poza utrwalone schematy poznawcze (Lamri, 2020). Proces ten zakłada jednak wcześniejszą zdolność do tworzenia obrazów umysłowych, przewidywania alternatywnych scenariuszy oraz nadawania sensu temu, co nie jest bezpośrednio dane w doświadczeniu. Funkcje te przypisywane są właśnie wyobraźni. W ujęciu psychologicznym wyobraźnia traktowana jest jako pośredni proces poznawczy, rozwijający się na bazie spostrzeżeń i doświadczeń jednostki. Józef Górniewicz (1999) określa ją jako dyspozycję do kreowania obrazów umysłowych o różnym stopniu oryginalności, przy czym obrazy te odtwarzają niemal dosłownie lub twórczo przekształcają wcześniej przeżyte i zapamiętane zdarzenia. Z kolei Witold Dobrołowicz (1995) definiuje wyobraźnię jako proces psychiczny polegający na przetwarzaniu posiadanych treści oraz wytwarzaniu nowych obszarów psychicznych, czyli wyobrażeń, podkreślając jej fundamentalną rolę w rozwoju kreatywności. Tak rozumiana wyobraźnia nie jest jedynie formą fantazjowania, lecz pełni funkcję organizującą procesy poznawcze i emocjonalne. Jak zauważa Józef Kozielecki (1988), wyobraźnia pozostaje w ścisłym związku z emocjami, intuicją i myśleniem, a jej znaczenie wykracza poza sferę artystyczną, obejmując także planowanie działań, przewidywanie konsekwencji oraz przekraczanie dotychczasowych granic rozwoju jednostki. Stanowi ona zatem ważną kategorię pojęciową w pedagogice i psychologii, umożliwiającą zarówno interpretację zachowań twórczych, jak i projektowanie działań edukacyjnych ukierunkowanych na rozwój podmiotowości ucznia. Wyobraźnia jest również warunkiem myślenia twórczego, rozumianego jako zdolność do

tworzenia analogii, metafor oraz nowych struktur poznawczych. Jak podkreśla K. J. Szmidt (2007), rozwój wyobraźni sprzyja kształtowaniu zdolności kojarzenia, konstruowania fantazji i fabuł, a tym samym przygotowuje grunt dla późniejszej ideacji, czyli generowania wielu rozwiązań problemów otwartych. W tym sensie kreatywność może być postrzegana jako zewnętrzny przejaw wewnętrznych procesów wyobrażeniowych. W kontekście edukacyjnym znaczenie wyobraźni nabiera szczególnej wagi. Jej rozwój umożliwia uczniom nie tylko przyswajanie wiedzy, lecz także aktywne uczestnictwo w procesie uczenia się, interpretowanie rzeczywistości oraz twórcze przekształcanie doświadczeń. W procesie kształtowania wyobraźni kluczowa jest zasada, zgodnie z którą wyobraźnię innych może rozwijać jedynie ten, kto sam nią dysponuje i świadomie z niej korzysta. Nauczyciel obdarzony bogatą wyobraźnią potrafi inicjować sytuacje edukacyjne sprzyjające twórczemu myśleniu oraz wyzwalać potencjał swoich uczniów. Wyobraźnia pedagoga nie ogranicza się do projektowania metod pracy; obejmuje także zdolność empatycznego wczuwania się w sytuację wychowanka oraz przewidywania konsekwencji działań wychowawczych (Górniewicz, 2001, s. 101).

Pomimo rosnącego znaczenia kreatywności we współczesnej edukacji, w praktyce szkolnej wyobraźnia nadal bywa marginalizowana na rzecz przekazu werbalnego oraz pamięciowego przyswajania treści. Tego rodzaju podejście może prowadzić do ograniczania twórczej aktywności uczniów oraz osłabiania ich zdolności do samodzielnego i innowacyjnego myślenia (Dobrołowicz, 1995). Tymczasem to właśnie wyobraźnia stanowi źródło zachowań twórczych, transgresyjnych i innowacyjnych, niezbędnych w dynamicznie zmieniającym się świecie.

Wyobraźnia w edukacji – refleksje pedagogiczne

Współczesna edukacja doświadcza licznych kryzysów o charakterze systemowym, kulturowym i aksjologicznym. Jednocześnie pozostaje ona jednym z najważniejszych obszarów nadziei na kształtowanie lepszej przyszłości świata. Wśród kluczowych zagadnień pedagogicznych na pierwszy plan wysuwa się idea rozwijania postaw twórczych, a w jej obrębie szczególne miejsce zajmuje problematyka wyobraźni (Górniewicz, 2001, s. 89).

Pedagogiczne ujęcie wyobraźni obejmuje kilka zasadniczych obszarów. Po pierwsze, dotyczy wyobraźni uczniów oraz jej kształtowania jako celu działalności dydaktyczno-wychowawczej szkoły. Po drugie, odnosi się do wyobraźni nauczyciela jako podmiotu procesu nauczania i wychowania, który wykorzystuje tę dyspozycję w codziennej praktyce pedagogicznej. Po trzecie, obejmuje zagadnienie wyobraźni pedagogicznej, rozumianej jako szczególny wymiar wyobraźni moralnej. Ta ostatnia stanowi obecnie istotny przedmiot analiz teoretycznych w obrębie współczesnej humanistyki. Józef Górniewicz (2001) podkreśla, że wyobraźnia jest jedną z podstawowych dyspozycji psychicznych człowieka. Umożliwia codzienną aktywność, planowanie, przewidywanie oraz projektowanie przyszłości. Poprzez swoje odniesienie do tego, co możliwe, a jeszcze nieurzeczywistnione, staje się źródłem marzeń o lepszym życiu jednostki oraz o bardziej sprawiedliwym i harmonijnym świecie. Można przyjąć, że dopóki człowiek żyje, dopóty funkcjonuje jego wyobraźnia, choć zdarzają się sytuacje, w których świat wyobrażony zaczyna dominować nad rzeczywistością, stając się dla jednostki jedynym punktem odniesienia (Górniewicz, 2001).

Problematyka wyobraźni stanowi przedmiot zainteresowania wielu dyscyplin naukowych, między innymi psychologii, pedagogiki, filozofii czy nauk o kulturze (Rejniak-Majewska, 2014). W psychologii wyobraźnia sytuowana jest pomiędzy pamięcią a myśleniem. Pamięć wiąże się

przede wszystkim z odtwarzaniem doświadczeń i obrazów rzeczywistości, natomiast myślenie z ich przekształcaniem oraz konstruowaniem nowych znaczeń. Wyobraźnia łączy oba te obszary, bowiem korzysta z zasobów pamięci, a jednocześnie umożliwia tworzenie nowych konfiguracji obrazów, pojęć i sensów. Ma zatem charakter konstruktywny i odgrywa istotną rolę w procesie kreowania rzeczywistości, zarówno w działalności twórczej, jak i w codziennym rozwiązywaniu problemów oraz interpretowaniu doświadczeń. Szczególne znaczenie wyobraźnia zyskuje w działalności pedagogicznej, ukierunkowanej na wspieranie rozwoju osobowości oraz kompetencji kolejnych pokoleń (Górniewicz, 2001). Proces ten realizowany jest zarówno w ramach instytucji edukacyjnych, jak i w relacjach interpersonalnych pomiędzy nauczycielem a uczniem. W tym kontekście wyobraźnia nabiera wymiaru poznawczego i moralnego, ponieważ wiąże się nie tylko z interpretowaniem rzeczywistości, lecz także z przekazywaniem wartości oraz tworzeniem określonych wizji świata, które kształtują sposób myślenia młodych ludzi (Rejniak-Majewska, 2014).

W pedagogice wypracowano liczne metody rozwijania i stymulowania wyobraźni. Najczęściej odwołują się one do różnych dziedzin sztuki, takich jak literatura, muzyka, teatr, plastyka czy ruch taneczny. Funkcjonują również zintegrowane systemy działań łączące różne formy ekspresji artystycznej oraz metody o charakterze pozaartystycznym, między innymi burza mózgów czy techniki twórczego rozwiązywania problemów. Wyobraźnia pedagogiczna umożliwia krytyczne objaśnienie nowych zjawisk (Czerepaniak-Walczak, 2024). Literatura pedagogiczna, psychologiczna i etyczna dostarcza wielu opracowań dotyczących sposobów pobudzania wyobraźni oraz jej znaczenia w procesie edukacyjnym. Wyobraźnia stanowi jeden z fundamentalnych zasobów człowieka, a jej rozwijanie należy do podstawowych zadań współczesnej edukacji. Bez niej trudno mówić o kształtowaniu postaw twórczych, odpowiedzialnych i otwartych na przyszłość. W tym sensie wyobraźnia nie jest jedynie kategorią teoretyczną, ale także praktycznym narzędziem współtworzenia rzeczywistości społecznej (Górniewicz, 2001).

W dyskusjach dotyczących przyszłości edukacji coraz częściej pojawia się pojęcie kreatywności, rozumianej jako kompetencja wymagająca rozwijania, wspierania i wzmacniania w procesie dydaktycznym. U podstaw kreatywności znajduje się jednak wyobraźnia, często niedoceniana i błędnie utożsamiana z fantazjowaniem oderwanym od rzeczywistości. Tymczasem bez wyobraźni kreatywność staje się jedynie techniką pozbawioną głębszego znaczenia, natomiast wyobraźnia pozbawiona możliwości działania pozostaje niewykorzystanym potencjałem. Edukacja potrzebuje więc obu tych elementów (Sieradzka-Baziur, 2016). Wyobraźnia umożliwia tworzenie obrazów, scenariuszy i alternatywnych sposobów rozumienia świata, natomiast kreatywność pozwala przekształcać te idee w konkretne działania, rozwiązania i projekty. Uczeń może posiadać bogatą wyobraźnię, jednak jeśli proces edukacyjny ogranicza się wyłącznie do odtwarzania schematów i reprodukcji wiedzy, nie otrzyma przestrzeni do twórczego działania. Z drugiej strony nawet pozornie kreatywne projekty edukacyjne mogą pozostać powierzchowne, jeśli uczniowie nie mają możliwości swobodnego myślenia, zadawania pytań, eksperymentowania i popełniania błędów. Z tego względu wyobraźnia nie powinna być traktowana jako dodatek do nauczania, lecz jako jeden z fundamentów procesu edukacyjnego, bowiem odgrywa ona istotną rolę w procesie rozumienia rzeczywistości i budowania nowych znaczeń (Kopciuch, 2020).

Podsumowując, wyobraźnia stanowi jeden z najważniejszych fundamentów współczesnej edukacji, ponieważ umożliwia nie tylko rozwój kreatywności, lecz także kształtowanie postaw otwartości, refleksyjności i odpowiedzialności za przyszłość. Jej znaczenie wykracza poza sferę fantazji czy twórczej ekspresji, obejmując również zdolność interpretowania rzeczywistości,

przewidywania konsekwencji działań oraz poszukiwania nowych rozwiązań społecznych i edukacyjnych. W procesie dydaktycznym wyobraźnia powinna być rozwijana zarówno u uczniów, jak i nauczycieli, ponieważ tylko edukacja oparta na swobodnym myśleniu, eksperymentowaniu i twórczym działaniu może przygotować młode pokolenia do świadomego funkcjonowania w dynamicznie zmieniającym się świecie.

Praca z opowieścią, metaforą i scenariuszem w procesie uczenia się

Współczesna, dynamicznie zmieniająca się rzeczywistość wymaga od nauczyciela nowego podejścia do procesu edukacyjnego. Coraz częściej pełni on rolę doradcy, przewodnika i trenera wspierającego rozwój ucznia, a nie jedynie osoby przekazującej wiedzę. Taka rola wymaga od pedagoga nie tylko kompetencji merytorycznych, lecz także odpowiednich cech osobowościowych i społecznych. Jak podkreśla H. Hamer (1994, s. 11-14), nauczyciela powinien cechować pozytywny stosunek do ludzi, szacunek wobec innych, sprawiedliwość, uczciwość, otwartość, tolerancja, umiejętność słuchania oraz właściwego komunikowania się. Są to kompetencje niezwykle istotne w budowaniu atmosfery sprzyjającej rozwojowi kreatywności i wyobraźni uczniów (Hamer, 1994).

Rozwijanie twórczego potencjału młodych ludzi możliwe jest przede wszystkim poprzez stosowanie metod aktywizujących, warsztatowych oraz projektowych. Tego rodzaju działania angażują uczniów w samodzielne poszukiwanie rozwiązań, eksperymentowanie i twórcze myślenie. Uczeń nie pozostaje biernym odbiorcą informacji, lecz staje się aktywnym uczestnikiem procesu edukacyjnego. Dzięki temu rozwija wyobraźnię, umiejętność współpracy, elastyczność myślenia oraz zdolność tworzenia nowych pomysłów i rozwiązań (Kubiczek, 2004, s. 77-78). Istotne znaczenie ma również świadomie planowana praca nauczyciela, która pozwala organizować proces edukacyjny w sposób sprzyjający rozwijaniu kreatywności. Odpowiednio dobrane metody i formy pracy pomagają unikać przypadkowości działań oraz umożliwiają osiąganie lepszych efektów dydaktycznych i wychowawczych. Duży wpływ na rozwój twórczej aktywności uczniów ma także styl kierowania ich pracą. Nauczyciel, który wspiera samodzielność, zachęca do wyrażania własnych opinii i tworzy przestrzeń do eksperymentowania, buduje środowisko sprzyjające rozwijaniu wyobraźni oraz innowacyjnego myślenia (Kabat, 2013). Ważnym elementem warsztatu pracy nauczyciela jest również jego świadomość pedagogiczna. Pełni ona funkcję orientacyjną zarówno wobec własnych działań, jak i wobec zmieniającej się rzeczywistości społecznej i edukacyjnej. Świadomy nauczyciel potrafi dostrzegać potrzeby uczniów, inspirować ich do twórczego działania oraz wspierać rozwój indywidualnych talentów i zainteresowań. Współczesna szkoła powinna więc stwarzać warunki do rozwijania kreatywności i wyobraźni, ponieważ to właśnie te kompetencje pozwalają młodym ludziom aktywnie uczestniczyć w życiu społecznym oraz odnaleźć się w świecie nieustannych zmian (Kabat, 2013, s. 155).

Jednym z najbardziej naturalnych sposobów uruchamiania wyobraźni w edukacji jest odwołanie się do opowieści. Narracja porządkuje doświadczenie, nadaje mu sens i pozwala osadzić wiedzę w kontekście. Uczeń nie przyswaja wówczas pojedynczych informacji, lecz buduje spójną strukturę znaczeń. Opowieść umożliwia przejście od abstrakcji do konkretności, od pojęcia do sytuacji, w której to pojęcie nabiera sensu. W procesie edukacyjnym może ona pełnić funkcję ramy interpretacyjnej, punktu wyjścia do analizy problemu lub sposobu integrowania wiedzy z różnych obszarów. Podobną rolę pełni metafora, która pozwala „zobaczyć” to, co trudne do bezpośredniego uchwycenia. Opowieść stanowi jedną z najbardziej pierwotnych i naturalnych form porządkowania

doświadczenia oraz konstruowania wiedzy. Jak wskazuje Joanna Tomaszewska-Kołyško (2013), obok myślenia paradygmatycznego, logiczno-matematycznego, człowiek posługuje się myśleniem narracyjnym, które umożliwia rozumienie świata społecznego, interpretowanie doświadczeń oraz nadawanie im sensu. Myślenie narracyjne charakteryzuje się tolerancją dla wieloznaczności, niejednoznaczności i sprzeczności, a tym samym sprzyja rozwojowi wyobraźni i myślenia dywergencyjnego (Tomaszewska-Kołyško, 2013). W edukacji opowieść pełni funkcję nie tylko przekazu treści, lecz także narzędzia poznawczego. Uczenie się poprzez opowieść angażuje emocje, pamięć i wyobraźnię ucznia, dzięki czemu proces interpretacji treści staje się głębszy i bardziej osobisty (Kłakówna, 2023, s. 42). Wiedza osadzona w narracji jest lepiej zapamiętywana i głębiej rozumiana, ponieważ fakty zostają powiązane w ciągi przyczynowo-skutkowe, a centralne miejsce zajmuje bohater, z którym odbiorca może się identyfikować. Jak zauważa autorka, mózg ludzki lepiej przyswaja informacje ujęte w formie fabuły niż oderwane, abstrakcyjne dane, co znajduje potwierdzenie zarówno w badaniach neuropsychologicznych, jak i w praktyce dydaktycznej (Tomaszewska-Kołyško, 2013). Istotną rolę w oddziaływaniu opowieści odgrywają emocje. Narracja angażuje emocjonalnie, a pobudzenie emocjonalne sprzyja trwałości zapamiętywania. Opowieści umożliwiają także uczenie się pośrednie poprzez obserwację i przeżywanie doświadczeń bohaterów, co wiąże się z aktywnością neuronów lustrzanych oraz rozwojem empatii. Dzięki temu uczeń może bezpiecznie konfrontować się z trudnymi treściami, analizować sytuacje problemowe i poszukiwać rozwiązań bez bezpośredniego ryzyka (Vetulani, 2011). Praca z opowieścią w edukacji może przyjmować różne formy: od korzystania z gotowych narracji, poprzez ich wspólne interpretowanie, aż po tworzenie własnych historii przez uczniów. Zdaniem Joanny Tomaszewskiej-Kołyško szczególną wartość mają opowieści, które łączą elementy fantastyczne z realizmem psychologicznym i społecznym, a także pozostawiają przestrzeń do współtworzenia i dopowiadania treści przez odbiorców. Tak rozumiana praca z opowieścią sprzyja nie tylko rozwojowi wyobraźni, lecz także samodzielności myślenia, refleksji oraz aktywnego uczestnictwa w procesie uczenia się (Tomaszewska-Kołyško, 2013).

Metafora nie jest jedynie środkiem stylistycznym, lecz sposobem myślenia i konceptualizowania rzeczywistości. Polega na łączeniu odmiennych pojęć, dzięki czemu możliwe staje się nadanie nowego znaczenia zjawiskom trudnym do bezpośredniego doświadczenia. W tym sensie metafora umożliwia przechodzenie od tego, co znane i konkretne, do tego, co abstrakcyjne, wspierając procesy poznawcze i rozwój wyobraźni (Kotowska, 2015). W ujęciu kognitywnym metafora stanowi podstawowy mechanizm rozumienia świata. Jak wskazują George Lakoff i Mark Johnson (2010), rozumienie jednych doświadczeń w kategoriach innych ma charakter powszechny, a system pojęciowy człowieka jest w dużej mierze metaforyczny. Metaforyczne myślenie pozwala tworzyć analogie i obrazy mentalne, które porządkują wiedzę i nadają jej sens. W edukacji metafory obecne są w dyskursie nauczycieli, uczniów oraz w materiałach dydaktycznych, ujawniając przekonania dotyczące procesu nauczania i uczenia się. Odpowiednio dobrana metafora posiada wartość heurystyczną i dydaktyczną, umożliwiając zrozumienie treści złożonych i abstrakcyjnych. Jednocześnie jej stosowanie wymaga refleksji, ponieważ nieadekwatna metafora może prowadzić do uproszczeń i utrwalania błędnych wyobrażeń (Dudzikowa, 2010). Metaforyczne myślenie nie upraszcza rzeczywistości, lecz ją przybliża, umożliwiając tworzenie analogii i powiązań między znanym, a nowym. Dzięki metaforze uczeń może budować mosty między doświadczeniem codziennym, a wiedzą abstrakcyjną, co sprzyja głębszemu rozumieniu i trwałemu uczeniu się. Metafora staje się w tym sensie narzędziem poznawczym, a nie jedynie środkiem stylistycznym (Dudzikowa, 2010).

Wbrew potocznym przekonaniom wyobraźnia odgrywa istotną rolę również w naukach ścisłych. To ona umożliwia tworzenie modeli pojęciowych, wizualizację procesów niewidocznych bezpośrednio oraz formułowanie hipotez. Zanim problem zostanie zapisany w języku symboli i wzorów, musi zostać „zobaczony” w umyśle ucznia. Wyobraźnia pozwala uchwycić relacje między zmiennymi, dynamikę zjawisk oraz sens matematycznych czy fizycznych abstrakcji. Uczeń, który potrafi wyobrazić sobie proces, zależność lub strukturę, nie operuje jedynie mechanicznym algorytmem, lecz rozumie znaczenie wykonywanych działań. W tym sensie wyobraźnia nie stoi w opozycji do logicznego myślenia, ale stanowi jego warunek. Bez niej nauki ścisłe tracą wymiar poznawczy i redukowane są do ćwiczeń odtwórczych, oderwanych od realnego rozumienia świata.

Podsumowanie

Wyobraźnia, choć często marginalizowana w codziennej praktyce szkolnej, stanowi jeden z podstawowych warunków twórczego, refleksyjnego i świadomego uczenia się. To właśnie dzięki niej możliwe staje się nie tylko odtwarzanie informacji, ale przede wszystkim ich interpretowanie, przekształcanie oraz łączenie z własnym doświadczeniem. Praca z opowieścią, metaforą, scenariuszem umożliwia uczniom głębsze rozumienie treści dydaktycznych, rozwijanie zdolności myślenia wieloperspektywicznego oraz budowanie indywidualnych znaczeń odnoszących się do otaczającej rzeczywistości. Wyobraźnia pozwala również przekraczać ograniczenia schematycznego myślenia, wspiera otwartość poznawczą i kształtuje gotowość do poszukiwania nowych rozwiązań.

Współczesna edukacja, skoncentrowana często na standaryzacji, efektywności i pomiarze osiągnięć, nie zawsze tworzy przestrzeń dla rozwijania wyobraźni i spontanicznej aktywności twórczej uczniów. Tymczasem dynamicznie zmieniający się świat wymaga od młodych ludzi nie tylko reprodukcji wiedzy, ale przede wszystkim umiejętności krytycznego myślenia, interpretowania złożonych zjawisk, przewidywania konsekwencji działań oraz twórczego reagowania na nowe sytuacje. Kompetencje te trudno rozwijać bez odwołania do wyobraźni jako podstawowego mechanizmu poznawczego i twórczego (Gładkowska-Skrobas, 2024).

Szczególna rola w tym procesie przypada nauczycielowi, który nie powinien być jedynie przekazicielem wiedzy, lecz również organizatorem doświadczeń edukacyjnych pobudzających ciekawość, refleksję i aktywność twórczą uczniów (Kożuh, 2021). Rozwijanie kreatywności wymaga tworzenia środowiska edukacyjnego opartego na autonomii i aktywności ucznia (Fazlagić, 2022). Edukacja oparta na wyobraźni wymaga otwartości na dialog, eksperymentowanie oraz akceptacji niejednoznaczności i wielości możliwych interpretacji. Oznacza również tworzenie przestrzeni, w której uczeń może zadawać pytania, popełniać błędy, poszukiwać własnych rozwiązań i rozwijać indywidualny sposób rozumienia świata.

Przywrócenie wyobraźni należnego miejsca w edukacji oznacza zatem powrót do uczenia się rozumianego jako proces znaczący, angażujący i autentycznie rozwojowy. To także próba odejścia od modelu edukacji opartego wyłącznie na reprodukcji wiedzy na rzecz kształcenia człowieka zdolnego do samodzielnego myślenia, refleksji i twórczego działania. W tym sensie wyobraźnia nie stanowi jedynie dodatku do procesu dydaktycznego, lecz jeden z jego najważniejszych fundamentów, warunkujących rozwój jednostki oraz jej zdolność do świadomego uczestnictwa we współczesnym świecie.

Literatura:

1. Czerepaniak-Walczak, M. (2024). Gdy wyobraźnia generuje rzeczywistość. O Tadeusza Lewowickiego wizji wyobrażeniach i wdrożeniach idei międzykulturowości. *Pedagogika Społeczna*, 4(94), 25-34. <https://doi.org/10.35464/1642-672X.PS.2024.4.03>
2. Dobrołowicz, W. (1995). *Psychodydaktyka kreatywności*. Wydawnictwo Wyższej Szkoły Pedagogiki Specjalnej.
3. Dudzikowa, M. (2010). Esej o codzienności szkolnej z perspektywy metafory. W: M. Czerepaniak-Walczak, M. Dudzikowa (red.), *Wychowanie. Pojęcia – procesy – konteksty. Interdyscyplinarne ujęcie. T. 5. Codziennosc w szkole, szkoła w codzienności* (s. 203-246). Gdańskie Wydawnictwo Psychologiczne.
4. Fazlagić, J. (2019). Ocena kreatywności uczniów – wyzwanie dla systemu edukacji. W: J. Fazlagić (red.), *Kreatywnosc w systemie edukacji* (s. 134-158). Fundacja Rozwoju Systemu Edukacji.
5. Fazlagić, J. (2022). *Dobre praktyki w zakresie wspierania kreatywności, innowacyjności i samodzielności uczniów szkół ponadpodstawowych*. Ośrodek Rozwoju Edukacji.
6. Gładkowska-Skrobas, I. (2024). *Innowacja pedagogiczna. Wyobraź sobie – trening wyobraźni*. Ośrodek Rozwoju Edukacji.
7. Górniewicz, J. (1999). Wyobraźnia społeczna. W: D. Lalak, T. Pilch (red.), *Elementarne pojęcia pedagogiki społecznej i pracy socjalnej*. Wydawnictwo Akademickie ŻAK.
8. Górniewicz, J. (2001). *Kategorie pedagogiczne*. Wydawnictwo Uniwersytetu Warmińsko-Mazurskiego.
9. Grabowska, A. (2024). Edukacja w XXI wieku. Barwna szkoła odpowiedzią na kryzys wyobraźni i kreatywności. *Kultura i Wychowanie*, 2(26), 63-94. https://doi.org/10.25312/kiw.26_angr
10. Hamer, H. (1994). *Klucz do efektywności nauczania. Poradnik dla nauczycieli*. Wydawnictwo Veda.
11. Gardner, J. W. (1964). *Self-Renewal, The individual and the innovative society*. Literary Licensing.
12. Kabat, M. (2013). *Kreatywnosc w edukacji nauczyciela*. Wydawnictwo Naukowe Uniwersytetu im. Adama Mickiewicza.
13. Kąkol, U., Krupa, A., Kosieradzka, A., Smagowicz, J. (2015). Proste metody pobudzania kreatywności. W: A. Kosieradzka (red.), *Metody i techniki pobudzania kreatywności w organizacji i zarządzaniu* (s. 124-188). edu-Libri.
14. Kłakówna, Z. A. (2023). *Bierz i czytaj*. Wydawnictwo Edukacyjne.
15. Kopciuch, L. (2020). *Kreatywnosc a wartości*. Wydawnictwo UMCS.
16. Kotowska, M. (2015). Metafora w dyskursie edukacyjnym. *Przegląd Pedagogiczny*, 1(29), 335-355.
17. Koziński, J. (1966). *Zagadnienia psychologii myślenia*. Wydawnictwo Naukowe PWN.
18. Koziński, J. (1988). *O człowieku wielowymiarowym. Eseje psychologiczne*. Wydawnictwo Naukowe PWN.
19. Kożuh, A. (2021). *Kreatywnosc w pracy nauczyciela i jego uczniów*. Towarzystwo Naukowe Societas Vistulana.
20. Kubiczek, B. (2004). *Metody aktywizujące. Jak nauczyć uczniów uczenia się? Poradnik Nauczyciela*. Wydawnictwo Nowik.
21. Lakoff, G., Johnson, M. (2010). *Metafory w naszym życiu*. Wydawnictwo Aletheia.

22. Lamri, J. (2020). *Kompetencje XXI wieku*. Wolters Kluwer.
23. Nosek-Kozłowska, K. (2022). Kreatywność w pracy nauczycieli w dobie pandemii – sztuka, konieczność, a może wyzwanie?. *Edukacja Elementarna w Teorii i Praktyce*, 17(2(65)), 93-135. <https://doi.org/10.35765/eetp.2022.1765.06>
24. OECD. (2014). *Education at a Glance 2014. OECD Indicators*. OECD Publishing. <http://doi.org/10.1787/eag-2014-en>
25. Rejniak-Majewska, A. (2014). Wyobrażenia. W: M. Saryusz-Wolska, R. Traba, J. Kalicka (red.), *Modi memorandi. Leksykon kultury pamięci* (s. 529-532). Wydawnictwo Naukowe Scholar.
26. Ronginska, T. (2019). Wielowymiarowość kreatywności w edukacji. *Rocznik Lubuski*, 45(1), 15-27. <https://doi.org/10.34768/rl.2019.v451.01>
27. Runco, M. (2007). A Hierarchical Framework for the Study of Creativity. *New Horizons in Education*, 3, 1-9.
28. Schulz, R. (1990). *Twórczość. Społeczne aspekty zjawiska*. Wydawnictwo Naukowe PWN.
29. Sieradzka-Baziur, B. (2016). Wyobrażenia jako pojęcie. W: A. Królikowski, M. Łątkowski, B. Topij-Stemplińska (red.), *Dzieło chwali mistrza* (s. 197-209). Wydawnictwo WAM.
30. Szmidt, K. J. (2007). *Pedagogika twórczości*. Gdańskie Wydawnictwo Psychologiczne.
31. Szmidt, K. J. (2010). *ABC kreatywności*. Wydawnictwo Difin.
32. Szuścik, U., Raszka, R. (red.). (2019). *Innowacyjność w praktyce pedagogicznej. Tom 2. Refleksje pedagogiczne w teorii i praktyce*. Wydawnictwo Uniwersytetu Śląskiego.
33. Stasiakiewicz, M. (2002). Zachowania twórcze w organizacji. W: M. Strykowska (red.), *Współczesne organizacje – wyzwania i zagrożenia. Perspektywa psychologiczna*. Wydawnictwo Fundacji Humaniora.
34. Steiner, G. A. (red.). (1965). *The Creative Organization*. University of Chicago Press.
35. Tomaszewska-Kołyszko, J. (2013). Opowieści edukacyjne, psychoedukacyjne i terapeutyczne w pracy z dziećmi. *Psychologia Wychowawcza*, 3, 150-164.
36. Vetulani, J. (2011). *Piękno neurobiologii*. Wydawnictwo Homini.